

Túl a nyolcvanon még teli tervekkel

Beszélgetés Fodor Sándor 'Neti'-vel

2003 forró nyarán a Kolozsvár melletti Kisbács helységben kerestem fel otthonában Kalotaszeg legendás primását, a 81 éves Fodor Sándor 'Neti'-t. Néhány napja ért véget a kalotaszentkirályi tábor, mellényén még viseli az ottani igazolványt. Karjára egy piros juharlevelet pecsételtek. Mint elmeséli, ez annak a jele, hogy Kanadába kapott meghívást a táborban. Az udvar hűs lugasában ülünk le beszélgetésünkhöz.

Talán kezdjük néhány életrajzi adattal. Bár Gyalun született, tudtommal hamarosan a kalotaszegi Szucságra költözött, s talán még ma is ottani lakosként tartják számon, hiszen ez áll a kalotaszentkirályi tábor igazolványán is, jöllehet azóta már a vidék számos településén élt.

Szüleim nagyon korán elváltak és anyám elvitt szüleihez Szucságra. 8-9 éves koromig ott voltam. Ekkor anyám újra férjhez ment, méghozzá Gyerőmonostorra.

Édesapja, nagyapjai zenéltek-e?

Apám primás volt, de vele megszakadt a kapcsolatunk. Nem tőle tanultam zenélni. Anyai nagyapám, Fodor János brácsás volt. Mostohaapám is. Gyerőmonostorban nőttem fel.

Nevét elég változatosan látom leírva. Keresztneve hol *Sámuel*, hol *Sándor*. A *Neti* hol egy *t*-vel, hol kettővel van írva. Tegnap egy könyvben már *y*-nal láttam! Mi az elnevezések eredete, hogyan kell valójában helyesen írni őket?

Nem apám nevéen vagyok, a *Fodor* anyám vezetékneve volt, a *Netti* pedig a keresztneve. Ő két *t*-vel írta, eleinte az én nevemet is általában így nyomtatták, mostanában inkább eggyel. Én nem bánom, hogy írják. A faluban több zenekar volt, s ha kérdezték, hogy ki fog vasárnap muzsikálni, akkor úgy mondták az emberek, hogy *Netti Sanyi*, nem pedig *Fodor Sámuel*. Apám *Sámuel* volt, de mivel anyámmal hamar megromlott a viszonya, anyám ezért nem szerette ezt a nevet, s csak *Sanyinak* hívott. A személyi igazolványomban azonban hivatalosan *Sámuel* vagyok.

Tudtommal már igen fiatalon primás lett.

Már tizenkét éves koromban saját zenekarom volt. Mivel Bánffyhunyard közelében laktunk, az öreg 'Csipás' Feritől tanultam el a játékot. A fiával együtt nőttem fel, csak egy év különbség volt köztünk. Együtt is muzsikáltunk. Az idősebb 'Csipás' csak a fiát tanította, én csak ellestem tőle a játékát. Apám testvére, Zöldes Péter volt az öreg 'Csipás' brácsása, s vittek magukkal a lakodalmakba, hogy tanuljak meg muzsikálni. Sok évig jártam velük.

Ismerek egy történetet, amikor elaludt a zenészek pódiuma alatt.

Igen, aztán hazavittek és kértek, mutassam meg, mit tanultam. S én mutattam, de a csárdást más hangból kezdtem, mint a legényest, s ekkor a bátyám rámijesztett: „Na, tedd el azt a hegedűt, mert belőled nem lesz primás, amíg világ a világ!” Én ekkor sírni kezdtem, de megvigasztaltak, hogy leszek, csak ezt ne felejtsem el többet. Aztán bejártuk az egész Kalotaszeget, Ferivel voltunk a két primás, lakodalmakban egyikünk ment a vőlegény házához, másikunk a menyasszonyhoz, aztán a templomban összetalálkoztunk.

Sanyi bácsi mindig csak Kalotaszeg zenéjét játszotta? Más vidékét nem?

Nem. Tudok mezőségit is játszani, de nem szeretem, ha keveredik a kettő, ezért nem játszok mást.

Kalotaszegen viszont muzsikált magyart, román, cigányt, zsidót egyaránt. El lehet mindig élesen határolni, hogy zeneileg valami román, magyar vagy cigány?

Kalotaszegen igen. A Mezőségen már gyakran keverednek. Nálunk nagyon jó zenészek voltak, mint 'Csipás' Feri, Burálóék, Nonika Miklós stb. Ha vegyes volt a lakosság, akkor tudták járni egymás táncait, de tudták, hogy az magyar, román vagy cigány tánc. De a

románok is járták a csárdást, a magyarok az ínvtitit. Különbségek persze két falu között is lehetnek egy nemzetiségen belül is, még a táncban is. Vistán például gyorsabban járók, mint Mérán.

A cigányoknak milyen saját táncaik vannak?

Tulajdonképpen csak a csingerálás kifejezetten cigánytánc, azt nagyon ritmusosan kell muzsikálni. Természetesen ők is táncolnak magyar csárdást és szaporát, olyan fajtát, amire tudnak aprózni.

Folytassuk az életrajzát! Hogyan alakult a későbbiekben a magánélete?

Szucságban nősültem először, ahol örököltem nagyapám, anyám házáat. Abból a házasságomból nem volt gyermekem. Akkor ott éltem és jártam muzsikálni egészen a Kolozsvár alatti Szamosfalváig. Második, jelenlegi feleségem Olga, akivel 13 évet laktunk Egeresben, majd akkor költöztünk ide Kisbácsba, amikor a fiunk, Sanyi zeneiskolába kezdett járni Kolozsvárra. Már több mint 20 éve itt lakunk.

A szülei milyen nemzetiségűek voltak és magát minek tartja?

Valamennyien református cigányok vagyunk, de a családban mind magyarul beszélünk, bár én tudok románul is és cigányul is.

A magyarországi tánczások hogy találtak magára? Kallós Zoltánon keresztül? Kik jártak ide a legtöbbit?

Igen, először Kallós küldte hozzám őket, akivel jó kapcsolatban voltam. Rengetegen jártak itt. Aki ma Magyarországon kalotaszegi zenét játszik, az szinte mind megfordult nálam. Kezdetben Halmosék, majd Ökrös Csabáék és Salamon Bea járt itt talán a legtöbbit.

Még mindig sokan járnak?

Nem, ma már lényegesen ritkábban keresnek itthon, de a tánc táborban és odaát a tánc házakban még mindig gyakran találkozom tánc házi primásokkal.

Sanyi bácsi szerencsésnek mondhatja magát, hogy – számos elhalt nagy hírű primással szemben – már eddig is számos lemez felvétele készült, s remélhetőleg még fog. Van-e valamilyen kimutatása arról, hogy milyen lemezeket játszott? Egyáltalán, gyűjti a saját lemezeit, megvannak a felvételei?

Hát nincs összeírva és itthon is egyetlen lemezem van. A többi mind elkérték, azzal, hogy majd visszahozzák, aztán „elfelejtették”. *(A beszélgetés után egy rakás bakelit lemezt átnézve valóban rábukkanunk arra az 1987-8-ban készült felvételtre, ami később, 1995-ben CD-n is megjelent, címlapján a rendkívül fotogén Neti négy portréjával, amelyeket Kása Béla készített, hasonlóan több más híres Neti fotóhoz. Ezen az egyen kívül más lemezt valóban nem találunk tőle.)*

Hollandiában is jelentek meg lemezei. Arra hogy került sor?

Egy holland házaspárral a kolozsvári tánc házban ismerkedtem meg. Utána megkértek, hogy tanítsam a két gyermeküket hegedülni. Ők vittek ki Hollandiába, először az Ökrös együttesel, majd a saját zenekarommal.

Azt tekinti saját zenekarának, amikor a fiával, valamint ifj. Tóni Rudival és más kiegészítő zenészekkel játszik?

Igen.

Az mitől függ, hogy mikor kit visz magával, például külföldre? Például most kikkel játszott a 2003-as tánc háztalálkozón?

Ez sokszor a meghívótól függ. Sokszor csak engem hívnak és adnak mellém helyi zenészeket, mert ez így a szervezőknek olcsóbb. A tánc háztalálkozónál az volt a kikötés, hogy fiatal tanítványt vigyek magammal, hogy ő is szerezzon tapasztalatot.

Amikor jövőre Kanadába megy, akkor kit visz magával?

A saját zenekaromat, de a fiam nem jön velem, mert ő állandó jelleggel játszik egy kolozsvári szórakozóhelyen. Ő tud régi muzsikát is játszani, meg olyat is, amit mostanában kérnek a városban. Saját zenekarában primás, és mindenféle lakodalomban is tud játszani.

Más játékát szokta-e hallgatni? Mert találok már olyan primásokkal, akik inkább nem hallgatják mások lemezeit, hogy azok ne befolyásolják az ő stílusukat.

Én szoktam. Most például van egy sárvásári zenekar, akiknek tetszik a technikája. Szívesen hallgatom őket. De csináltam már jazzből is legényest, ami igen népszerű volt a táborban. Ez a saját legényesem.

Vannak már olyan dallamok, amiket „a Netié”-nek neveznek? S ha igen, szerepelnek ezek lemezen?

Igen, vannak ilyen legényeseim: az esz-es, a koncert-, és az f-es legényesek. Tanítványaim így hívják, lemezen is szerepelnek, de nem úgy, hogy „a Netié”.

Van-e olyan menedzsere, aki intézi az útjait, fellépéseit?

Igen, Türei Laci az, aki hoz is, visz is az útjaimon, számon tartja a meghívásaimat.

Láthattunk egy filmet a televízióban arról az amerikai koncertkörútról, melyre néhány évvel ezelőtt az Ökrös együttessel ment, s a Philadelphiai Filharmonikusokkal együtt léptek fel abban az óriási színházban. Egy olyan zenésznek, aki főleg falusi lakodalmakban, táncházakban játszott addig, annak nincs lámpaláza, csöppet se izgul, mikor egy ilyen többemeletes nézőtéren helyet foglaló közönség elé ki kell állnia?

Nem. Máskor is játszottam nagy koncerttermekben, legutóbb például Hollandiában, többek között Járóka Sándorral.

Ha jól tudom, ő inkább magyar nótákat játszik. Sanyi bácsi is szokott?

Természetesen. Egy lakodalomban azt is kell muzsikálni az embereknek. De csak a régi kalotaszegi népzene tanítom és a táncházakban is azt játszom.

Vannak még egyáltalán olyan lakodalmak, ahol régi zenét kérnek?

Nagyon ritkák. Még leginkább Mérában lehet játszani hagyományos muzsikát. Azonkívül ünnepekkor, mint most Szent István napján lehet még régi zenét muzsikálni. Több faluba is meg vagyok hívva fellépésre. Ilyenkor énekeseket is kísérek, fiatalokat, időseket egyaránt.

Szokott ma divatosabb összeállítású zenekarokkal is fellépni?

Nem. Nekem nem kell se a gitár, se az orgona, se a dob. Én inkább falvakban lépek fel. Mondták is a városi zenész barátaim: „Menj el, te csűrös muzsikus!” De ők a vendéglőből nem jutottak el oda, ahova én eljutottam!

Említette egy filmben, hogy a primásnak fejben mindig egy kicsit előbbre kell tartania, hogy milyen dallamok lesznek a következők. Mennyire kialakult ezek sorrendje, mennyire improvizál, honnan tudhatják zenész társai, hogy mire vált?

Ha betartom azt, amit az előbb említettem, hogy abból a hangból folytatom, amiben az előző részt játszottam, akkor ez nem probléma. De ha más hangból folytatom, akkor be kell mondani a többieknek ezt. De akikkel rendszeresebben együtt muzsikálok, azok tudják is, hogy melyik dallam következik.

Az a cifrázás, vagy – ahogy nevezte – „trillázás”, amivel a dallamait díszíti, az egyéni vagy más primások is alkalmazzák?

Más is csinálja, de van aki szimplán, van aki duplán. Lehet két, három, négy ujjal is cifrázni. Volt olyan öreg primás, aki csak azzal foglalkozott, hogy azt tanította, melyik mollnak melyik dúr hangnem felel meg, s ennek megfelelően hogyan kell cifrázni. Az alaphangot kell lefogni, s ahhoz jön a trilla. Én is tanítom ezt tanítványaimnak. Ez jól illik a kalotaszegi zenéhez.

Sanyi bácsi még mindig gyakorol naponta?

Még mindig. Ha többet nem, legalább félóra előveszem a hegedűmet. Azért, hogy mozogjanak az ujjaim, s a karom. A cifrázást csuklóból játszom.

Nem érzi még, hogy a korral nehezedne a játszás?

Hál' Istennek, nem! Most is vasárnaptól-vasárnapig tanítottam Szentkirályon. Voltak kezdő, haladó, profi primások. A profikkal meg esténként még a táncházban is muzsikáltam. Régebben a jászberényi táborban is tanítottam, vagy 10-12 évig, amikor még Papp Imre vezette.

Hogy érzi, azoknak a dallamoknak a többségét, amit ismer, sikerült lemezre játszania vagy még lenne sok ilyen?

Lenne. Mostanában eszembe jutnak egész régi dallamok. Például lennének szép régi dalok Bodonkútról, amiket szeretnék még lemezre játszani. Most szeretnék beszélni erről Kelemen Lacival, aki sokáig játszott velem brácsásként. Ő rengeteg itteni dallamot ismer, s jól ért a nóták kiválogatásához is és el tudja dönteni, milyen hangból, milyen karvonással lenne a legjobb eljátszani azokat. Vele nagyon szeretek együtt dolgozni.

Láthatóan jó egészségnek örvend.

Valamikor sokat dohányoztam. Mielőtt Amerikába mentem, Magyar Kálmánnak – aki az utunkat szervezte és akinek a gyerekeit tanítottam hegedülni – a fia, aki orvos lett, figyelmeztetett, mikor hallotta, hogy mennyit köhögök, hogy hagyjam abba a dohányzást, ha egészséges akarok maradni. Le is szoktam róla. Hál' Istennek, lekopogom, nincs egyéb egészségi problémám se. Se gyógyszert nem kell szednem, se a kezem nem reszket.

Minek köszönhető, hogy ilyen jó egészségben van: adottság vagy vigyáz is magára?

Mindkettő. Adottság is, meg mindig is vigyáztam magamra. Sört, bort nemigen iszom, leginkább étkezés előtt egy stampedli pálinkát. És ebéd után legalább egy órára lepihenek. Az a pihenés többet ér, mint az egész éjszakai. Egy kis fizikai munkát is végzek: kapálgatok, öntözök a kertemben.

Ismert mást is a primások között, aki ilyen korban még ilyen aktívan zenélt?

Nem. Általában már amikor betöltötték a hetvenet, nem tudtak muzsikálni. Vagy a kezük reszketett vagy gondolkodásban nem bírták már.

Fizikailag hogy bírja, amikor hosszú ideig kell muzsikálnia?

Semmi bajom nincs. Én jobban érzem magam akkor, mint amikor pihenek. Akkor elfelejtek minden olyan problémát, ami minden családban előfordulhat.

Mennyire ismerik el a tevékenységét Magyarországon és szűkebb környezetében?

Tudják a falujában, hogy milyen sikeres külföldön?

Tudják. Megvan a becsületem, tisztelnek. Magyarországon – a táncházások szeretete mellett – a két legnagyobb elismerésem az volt, hogy megkaptam a Népművészet Mestere címet 1998-ban és a Magyar Művészetért díjat 1999-ben. Valaki azt mondta, hogy ha megérem a kilencvenet, biztos kapok még valamit.

Remélhetőleg hamarabb is! S azt is sokan reméljük, hogy még több szép lemezzel örvendezteti meg játékának rajongóit.

Úgy legyen! De én legjobban a tanítványaimnak örvendek, mert ha én már nem fogok élni, a nevem és a muzsikám mégis élni fog közöttük!

(Kisbács, 2003. augusztus 13.)

Abkarovits Endre